

Ontwikkeling van een grote woordenschat

Werken aan een woordenschatcultuur

Kinderen met een grote woordenschat hebben op school profijt van hun woordkennis. Met name bij begrijpend lezen is een goede woordenschat essentieel om tot tekstbegrip te komen. Het ontwikkelen van een inspirerende woordenschatcultuur in je klas zorgt voor een duurzame woordenschatontwikkeling en vooral voor meer plezier in het leren van nieuwe woorden.

Piers van der Sluis

(p.vandersluis@cedin.nl) is taal-leesspecialist bij Cedin

Drachten en is gespecialiseerd in woordenschatontwikkeling

Kinderen beschikken over een geweldig woordleermechanisme. We zien dat jonge kinderen de hele dag bezig zijn om zelf hun woordkennis uit te breiden, vooral door dagelijkse ervaringen met gesproken en geschreven taal. Interactie met de omgeving in combinatie met veel voorlezen, is voor kinderen tot ongeveer 6 jaar de belangrijkste bron van woordenschatontwikkeling. We noemen dit impliciete woordenschatontwikkeling, waarbij kinderen op eigen kracht hun woordenschat ontwikkelen. Vanaf groep 5 neemt de woordenschat impliciet toe door onderwijs in de kennisgebieden en (voor- en stil)lezen. Kinderen die veel lezen, hebben een woordenschat die vier keer zo groot is als die van kinderen die zelden of nooit lezen (Vernooy, 2011).

Viertaktdidactiek

Naast deze impliciete woordenschatontwikkeling ontwikkelt de woordenschat zich ook op een expliciete wijze, namelijk door het doelgericht geven van woordenschatinstructies. De Viertaktdidactiek (Verhallen & Van den Nulft, 2002) is een voorbeeld van een werkwijze om expliciet aan woordenschatontwikkeling te werken. Kernwoorden van deze aanpak zijn: gedegen instructie, veel, vaak en gevarieerd inoefenen van de woorden en stimuleren dat de woorden ook echt deel gaan uitmaken van het taalgebruik van het kind.

Uit onderzoek (Emmelot, Van Slooten & Timman, 2001) blijkt dat de leerwinst voor wat betreft de woordenschatontwikkeling die kinderen boeken voor meer dan driekwart verklaard kan worden door leerkrachtvaardigheden. Kortom: de leerkracht is een cruciale factor bij expliciet woordenschatonderwijs.

Praktijkervaringen

Aan het einde van de basisschool zouden kinderen ongeveer 15.000 tot 17.000 woorden passief moeten begrijpen. Dit betekent dat er ongeveer 25 woorden per week geleerd moeten worden. Veel leerkrachten ervaren dit als een zware last en zien het als een 'mission impossible', vanwege het grote aantal woorden en het niet beklijven ervan.

Woordenschatonderwijs richt zich hierdoor op de kwantiteit. Leerkrachten willen kinderen vooral veel woorden aanbieden en bespreken vaak vluchtig de betekenis van moeilijke, losse woorden, die ze gedurende de week in verschillende hoedanigheden tegenkomen. Bovenstaande heeft tot gevolg dat veel leerkrachten erg reactief bezig zijn. Door de grote hoeveelheid moeilijke woorden die dagelijks op ons pad komen, hebben leerkrachten het gevoel de hele dag met woordenschat bezig te zijn, terwijl de vluchtige aanpak niet tot echte woordenschatgroei leidt. Wat we eveneens veel in de praktijk terugzien, is dat leerkrachten de methode vaak nauwgezet volgen. Kinderen maken de lesjes (vaak invuloefeningen), na het aanbieden van de woorden, in de werkboeken als consolidatie. Het probleem hierbij is dat deze oefeningen voor kinderen vaak weinig uitdagend en betekenisvol zijn en hen niet aanzetten tot echt nadenken over woorden. Ook blijkt dat deze vorm van consolideren voor veel kinderen onvoldoende is om de woorden echt te laten beklijven.

Woordenschatcultuur

Bovenstaande praktijkervaringen vragen om een aanpassing van het woordenschatonderwijs en het ontwikkelen van een woordenschatcultuur in

Een zichtbare woordenschatcultuur leidt tot meer plezier en succeservaringen

Wilbert van Woensel

de groep. Een zichtbare woordenschatcultuur leidt tot meer plezier en succeservaringen bij leerkrachten en kinderen, hogere opbrengsten en meer proactief en intentioneel onderwijs. De vraag is natuurlijk wat je ziet in een groep met een woordenschatcultuur en hoe je doelbewust aan de ontwikkeling van een woordenschatcultuur kunt werken.

Ten eerste zien we in een klas met een woordenschatcultuur dat de leerkracht planmatig nieuwe woorden aanbiedt door expliciete instructie, waarbij veel gemodeld wordt. Het goed uitleggen van de betekenissen van woorden blijkt veel effectiever te zijn dan de betekenis van woorden uit de kinderen te laten komen (Verhallen & Van den Nulft, 2002).

In een klas met een woordenschatcultuur zie je dat leerkrachten naast hun instructie dagelijks op een routinematige wijze kort aandacht besteden aan woordenschat. Dit hoeft niet apart plaats te vinden in verschillende woordenschatlesjes, maar zou veel meer geïntegreerd plaats kunnen vinden in verschillende onderwijsactiviteiten en

bij verschillende vakgebieden. Woorden die je bij een taalles geleerd hebt, kun je bijvoorbeeld bij wereldoriëntatie terug laten komen, inoefenen en toepassen en andersom. Het is belangrijk dat de leerkracht kansen ziet en deze pakt om verbindingen te leggen. Kinderen moeten voortdurend ondergedompeld worden in een bad van woorden.

Zoals we eerder zagen, leidt zowel stillezen als voorlezen van verschillende soorten boeken en teksten tot een grote toename van de woordenschat. In een klas met een woordenschatcultuur is hier dus ook structureel tijd voor ingeruimd. Een woordenschatcultuur kenmerkt zich ook doordat de leerkracht de methode veel meer als een hulpmiddel gebruikt in plaats van deze te volgen. De leerkracht moet dus durven om van het aanbod af te wijken als dat wenselijk is. Hij of zij moet zichzelf daarbij onder andere de volgende vragen stellen: passen de aan te leren woorden bij dat waar ik in mijn groep mee bezig ben? Kan ik de woorden in een logisch cluster aanbieden, waardoor kinderen deze

In een klas met een woordenschatcultuur zie je veel visualisaties van aangeboden woorden

Foto's: Piers van der Sluis

Homoniemspel:
leerlingen maken een
zin met beide
betekenissen van
hetzelfde woord

beter kunnen onthouden? Wil ik alle woorden uit de methode aanleren? Wil ik zelf extra woorden toevoegen? Kortom: de leerkracht moet kritisch kijken naar de selectie van woorden die hij of zij wil aanleren.

Coöperatieve werkvormen

Nieuwe woorden moeten vaak terugkomen om tot de woordenschat van een kind te gaan behoren. In een groep met een woordenschatcultuur durft de leerkracht de tijd te nemen om de nieuw aangeleerde woorden te consolideren. Dit gaat misschien wel ten koste van de kwantiteit van de aangeboden woorden. De woorden moeten dus terugkomen in je eigen taalgebruik en je dient activiteiten te bedenken,

waarin de woorden en hun betekenissen kunnen worden toegepast. Het inzetten van coöperatieve werkvormen waarbij kinderen met elkaar in gesprek komen over de woorden blijkt een effectieve, aantrekkelijke en motiverende werkwijze. Dit kan een prima vervanging zijn van of een aanvulling zijn op de – vaak saaie en soms weinig effectieve – schriftelijke verwerkingen die bij de methode horen. Op de website www.schoolaanzet.nl vind je onder 'Kwaliteitskaart met woorden aan de gang' veel voorbeelden van coöperatieve werkvormen. Bij het consolideren van nieuw aangeleerde woorden helpt het kinderen als ze de woorden in deze fase ook kunnen zien en ze even kunnen spieken. In een klas met een woordenschatcultuur zie je veel visualisaties van aangeboden woorden, ook wel graphic organizers genoemd. Een woordweb, woordtrap en woordparachute (zie figuur 1, 2 en 3 voor voorbeelden van deze graphic organizers) lenen zich hier goed voor en geven de betekenisrelaties tussen de aangeleerde woorden overzichtelijk weer.

In de praktijk:

Graphic organizers

Meester Roel heeft met zijn groep 7 bedacht dat iedere week twee kinderen een graphic organizer (visualisatie van aangeboden woorden, zoals bijvoorbeeld een woordweb) ontwerpen die de aangeboden woorden van die week weergeven. Dit scheelt veel werk voor hem en de kinderen leren welke graphic organizer bij de nieuwe woorden past.

Figuur 1 - Een woordweb

Brede en diepe woordkennis

Een woordenschatcultuur kenmerkt zich ook doordat de focus van de leerkracht niet alleen ligt op brede woordkennis, maar juist ook op diepe woordkennis. Bij diepe woordkennis gaat het vooral om het aanleren van verschillende en meer abstractere betekenisaspecten van een begrip. Een appel is rond en kun je eten, maar een appel is ook een vrucht, fruit, heeft zaden, is voedsel, et cetera. Hierdoor kun je eerder

In de praktijk:

Les over homoniemen

Meester Roel heeft lang gewerkt aan het vormgeven van een woordenschatcultuur in zijn groep 7. De kinderen en hijzelf zijn razend enthousiast. Als we in zijn groep komen, zien we een prachtige woordenmuur waarop in een woordtrap (zie figuur 2) en een woordparachute (zie figuur 3) de aangeboden woorden van de afgelopen twee weken hangen. Daarnaast zien we een breed aanbod van verschillende soorten boeken en ook verschillende woordenboeken. Meester Roel heeft net een les gegeven over homoniemen (twee dezelfde woorden die een verschillende betekenis hebben, zoals arm en arm). Op de deur hangt een rol behang en de kinderen mogen daarop hun zelfbedachte woorden schrijven. In tweetallen wordt er enthousiast en geconcentreerd nagedacht over nieuwe homoniemen. De hele week mogen ze nieuwe woorden erbij schrijven en op vrijdag wordt er gekeken hoeveel er gevonden zijn. Uiteraard mogen de kinderen ook thuis met hun ouders nadenken over nieuwe homoniemen.

Figuur 2 - Een woordtrap

Figuur 3 - Een woordparachute

aangeleerde woorden regelmatig opnieuw oppakken en meer betekenisaspecten aan deze woorden verlenen.

In een klas met een woordenschatcultuur wordt naast de aandacht voor brede en diepe woordkennis ook aandacht besteed aan betekenisrelaties tussen woorden en kennis van woorden.

Geef bijvoorbeeld eens een instructie over synoniemen, tegenstellingen, homoniemen (een woord met meer betekenissen, zoals schop en bank; zie het kader 'In de praktijk' hierboven voor een les over homoniemen) of letterlijk en figuurlijk taalgebruik. Leer de kinderen de betekenis en functie van voor- en achtervoegsels (bijvoorbeeld einde/oos, waarde/oos). Heb het eens over samenstellingen en hoe je de betekenis van deze woorden kunt achterhalen door het woord op te delen, en vestig eens de aandacht op bijvoorbeeld vormveranderingen van woorden, zoals installeren, installatie en installateur. Kortom: maak woordenschat rijk, aantrekkelijk en uitdagend voor kinderen.

Door gericht te werken aan de ontwikkeling van een woordenschatcultuur in de klas ontstaat vaak in eerste instantie veel meer plezier en betrokkenheid bij zowel leerkrachten als

kinderen. Je ziet het woordbewustzijn van kinderen toenemen. Ze tonen een toenemende interesse voor woorden en nieuwe woorden, ontwikkelen een onderzoekende houding en vinden het leuk om activiteiten met woorden te doen, waarbij zij de woorden in verschillende contexten proberen toe te passen. Daarnaast zullen de inspanningen op de langere termijn absoluut tot betere resultaten gaan leiden. ●

LITERA TUUR!

- Emmelot, Y., Schooten, E. van, & Timman, Y. (2001). *Determinanten van succesvol NT2-onderwijs. Factoren van invloed op de leerwinst Nederlands van 1.9-leerlingen in groep 4 en 7 van het primair onderwijs*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Biemiller, A. (2004). Teaching vocabulary in the primary grades: Vocabulary instruction needed. In J. Baumann & E. Kameenui (Eds.), *Vocabulary instruction: Research to practice* (pp. 28-40). New York: The Guilford Press.
- Stahl, S.A. (1999). *Vocabulary Development (From Reading Research to Practice, V.2)*. Brookline M. A.: Brookline books.
- Verhallen, M. en Nulff D., van den. (2002). *Met woorden in de weer*. Bussum, Coutinho.
- Vernooij, K. (2011). *Een goede woordenschat; een basis voor een goede schoolloopbaan*. Utrecht, PO-Raad.

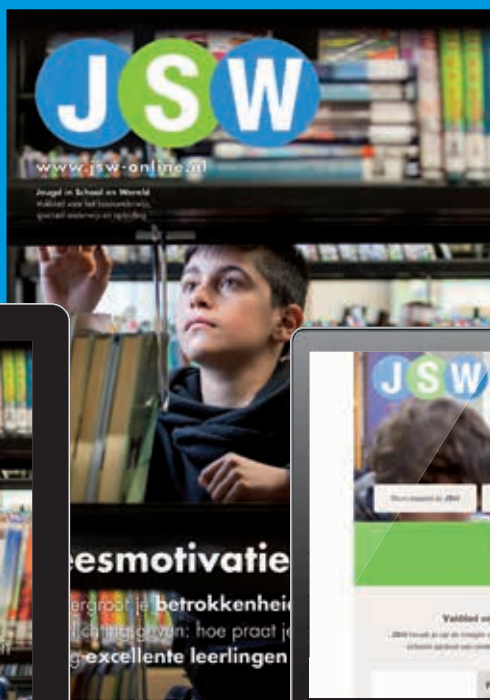
Wil jij op de hoogte blijven van de ontwikkelingen in het basisonderwijs?

Neem nu een abonnement op JSW

Wil je niets missen, neem dan een abonnement op HJK én JSW en betaal slechts €117,50 per jaar

JSW lezen op tablet en pc via Schooltas

Ontvang 10 x JSW

Krijg toegang tot het digitaal archief

Studenten ontvangen 40% korting

Samen voor €75,- per jaar

Meer weten? Ga naar www.jsw-online.nl of bel 088-2266692